

*аспірант І.П. Кедровська,
науковий керівник – д.т.н., проф. Самойлович В.В.
Кафедра теорії архітектури
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КОМПОЗИЦІЇ

Анотація

В статті розкривається сутність і значення терміну «композиція» шляхом дослідження загальних питань композиції та інтерпретації професіоналів зв'язаних сфер до даного терміну, а також розглядається формулювання найбільш підходящого визначення даного поняття на сьогоднішній день.

Ключові слова: композиція, цілісність, єдність.

Починаючи з первісних часів, протягом століть, композиційні форми складались одночасно з розвитком зображувальної творчості. Вже давні печерні малюнки первісних мисливців привертають увагу винятковою майстерністю. Художники давнього світу помічали, що в природі існують певні, доволі міцні закономірності, наприклад: періодичність в зміні пор року, симетричність в побудові рослин тощо. З них беруть свій початок такі композиційні закономірності як симетрія і ритм. Наслідуючи окремі споконвічні одиниці побудови органічної та неорганічної природи та послідовно їх розвиваючи, людина від інтуїції приходить до узагальнень, визначає закони побудови і робить композицію основою художньої творчості, засобом вираження свого ставлення до дійсності.

Історія розвитку композиційної творчості починається з грецької цивілізації та ордерної системи. В подальшому ордер стає універсальною мовою художньої виразності в римському зодчестві.

Ставлення до ордера як до системи одиниць, що допускає нескінченну кількість комбінацій, розширяло композиційні можливості його використання. Ніколи раніше людство не досягало такої висоти інтелектуального розвитку як в Греції. З великим успіхом тут набрали розвитку мистецтва та науки: архітектура, скульптура, живопис, музика, математика, філософія. Те що було винайдено греками в області архітектури лягло в основу розвитку цього мистецтва всіх культурних народів та стало загальнолюдським досягненням. [1]

До епохи Відродження ми не мали будь-яких теоретичних праць, присвячених безпосередньо питанням композиції. Однак, творіння художників Давньої Греції переконують нас в тому, що вони засвоювали закономірності мистецтва не тільки інтуїтивно, але і в результаті пізнання оточуючої дійсності,

вивчення анатомії, філософії, що в свою чергу сприяло осмисленню та ствердженню певних закономірностей в мистецтві.

Антична естетика починається як одна з граней філософствування про природу, виявляє стихійно-матеріалістичний погляд на прекрасне як на об'єктивний початок, як гармонію сфер.

Грецький філософ Геракліт вивів фундаментальну думку про те, що краса являється гармонією протилежностей. Ця думка виражає не суб'єктивну оцінку краси, а впевненість в тому, що краса має об'єктивну в структурі і природі і життя взагалі. Думка про те, що пропорції Всесвіту можуть бути протилежними красі, випадковим поєднанням нічим не зв'язаних поміж собою частин чи елементів, здавалася Геракліту абсурдною. Аристотель стверджував, що красу народжує співрозмірність частин між собою та в цілому. «Краса полягає у величині та порядку». [1]

Ордер став універсальною мовою художньої виразності уже в римському зодчестві. В цій якості ордер виступає в трактатах Вітрувія, саме з його твору походить сам термін (від латинського «ordo» - порядок, устрій).

В художньому періоді Високого Відродження було досягнуто великих успіхів в композиції, бо мистецтво розвивалося в тісному взаємозв'язку з теорією, з спробами наукового обґрунтування правди та закономірностей у різних видах мистецтва. «Три книги про живопис» Альберті – чудовий досвід теоретичного дослідження досягнень науки та практики мистецтв того часу. В своєму творі А. Б. Альберті дав визначення композиції: «Під композицією я розумію ту розумну основу малювання, завдяки якій частини складаються в живописний твір», і там же: «Краса – це строга співрозмірна гармонія всіх частин, об'єднаних тим, чому вони належать, така, що ні додати, ні відняти, ні змінити нічого не можна, не зробивши гірше» [2]

До числа найбільш ранніх методологічних робіт, які стосуються питань композиції, належить книга американського художника А. Доу «Композиція», що вийшла в 1898 році. Під композицією Доу розуміє розміщення мас, різних форм та тонів на аркуші паперу, на полотні. [3]

Методи розвитку композиційного мислення, пізнання та виховання почуття співрозмірності та гармонії вперше були розроблені та впроваджені в навчання архітектурній практиці майже одночасно у двох видатних школах «ВХУТЕМАС» та «БАУХАУЗ». Навколо цих шкіл об'єдналися найкрупніші художники та архітектори того часу. Ідеї та практичні роботи цих видатних людей мали та продовжують мати вплив на розвиток всіх сторін сучасного мистецтва та архітектури.

В таких нестійких науках, як теоретичне мистецтвознавство, заведено розпочинати з термінів. Мистецтвознавчі поняття допіру живуть в тумані смакових оцінок та декларацій, рецептів педагогічної практики, у боротьбі

естетичних систем, у полоні словесної трясовини. Головним джерелом термінологічної плутанини в галузі теорії мистецтва служить, по-перше, слововикористання в художній практиці. Слова стають тут відносно зрозумілими в контексті лише даної художньої школи. По-друге, джерелом плутанини служить гра понять в абстрактних естетичних системах. Але для правильного розуміння контексту, що допускає певну свободу у використанні слів, необхідно розчленити поняття, побачити сутність та склад предмета. А для цього треба встановити однозначні поняття, і там, де це можливо, скористатися термінами суміжних наук.

Як відомо, термін – це слово (або словосполучення) у спеціальному значенні, що використовується в тій чи іншій галузі знання. Термін однозначний (або, як говорять лінгвісти, моносемічний) та позбавлений експресивної виразності, характерної для багатьох слів звичайної мови, він стилістично нейтральний.

Неодноразово зустрічаються приклади того, як, з плином часу, змінювалось та переосмислювалось значення термінів. Поряд з подібним «рухом» семантики термінів, залежно від історичного періоду, треба мати на увазі і їх різницю в зв'язку з використанням в тому чи іншому виді мистецтва.

Треба взяти до уваги й ті обставини, що багато дослідників теорії композиції раз у раз доповнюють існуючу термінологічну номенклатуру, вкладаючи своє розуміння того чи іншого терміну.

Інша особливість композиційних термінів, що також свідчить про їх своєрідність, полягає в тому, що вони далеко не однозначні. Багато термінів, поряд з основним, вже достатньо ємким змістом, мають додаткові (коннотативні) значення. У термінологічних словниках енциклопедичного типу відомості про семантику термінів надані найбільш повно, але й тут вони, за необхідністю, короткі і не завжди точні. Інформація ж, що розкидана по сторінках наукової літератури, мало відома.

Слово «композиція» - приклад термінологічної нестійкості. Заглиблюючись в історію використання цього слова ми знаходимо досить різноманітні трактовки цього поняття. Звертаючись до загальних питань композиції, ми знаходимо численні визначення і теоретичні трактування сутності поняття композиції. У працях архітекторів, художників, мистецтвознавців ставлення до слова дуже неоднозначне. Навіть в тлумачних словниках визначення сутності композиції трактується по-різному. Так в словнику Даля композиція визначається як: «Компонування, твір в музиці та інших художествах». [4] У словнику іноземних слів визначення композиції трактується як: «Композиція (лат. Compositio - твір, складання; примирення) 1) структура музичного твору; 2) в літературі і мистецтві конкретна побудова, внутрішня структура твору (див. Архітектоніка); піднабір, угруповання і послідовність образотворчих прийомів, які організують ідейно-художнє ціле.

»[5] Б. Михайлівський, історик архітектури, вважає композицію набором композиційних прийомів Античності і Відродження, власне кажучи, - ордером! [6] Я. Черніхов, радянський архітектор, художник, графік, живописець, теоретик архітектури, термін «композиція» позначає як «твір відмінний від раніше відомого». [7] А. Іконніков, історик і теоретик архітектури, визначає композицію як систему засобів, якими досягається цілісність. [8] Відомий художник А. Кібрик трактує композицію як: «Закономірно влаштований організм, всі частини якого знаходяться в нерозривному зв'язку і взаємозалежності». [9] А. Мардер, доцент архітектури, пише: «За своїм змістом і етимологією термін «композиція» «компонування» «конструкція» означає одне й те саме: об'єднання окремих частин і елементів в єдину систему.» [10]

В архітектурі, скульптурі, живописі, а також в декоративних мистецтвах під композицією розуміють цілісність твору, його пластична єдність, обумовленість форми змістом.

Яким би різним не було розуміння цього терміна, в ньому можна углядіти щось спільне, так як він включає в себе уявлення про сторони, частинах при з'єднанні яких утворюється певна єдність. У цьому розглянутому значенні композиція лежить в основі цілого ряду реальному житті. У цьому сенсі про композиції можна говорити не тільки в мистецтві, а й у природі ... [11]

Звернення до загальних питань теорії композиції, вивчення становлення поняття «композиція» в історичних періодах Античності, Відродження, Нового часу - дає принципово нову можливість розуміти композицію як **закономірну організацію художньої форми, обумовленої її змістом**. Абстрактний характер цього визначення повинен бути підтверджений характерними і об'єктивно притаманними всім видам композицій для всіх видів мистецтв (зі своїми особливостями) властивостями, що впливають з цього поняття, що передбачає подальше дослідження.

Список літератури:

1. Античные мыслители об искусстве: сборник высказываний древнегреческих философов и писателей об искусстве. – М.: «Искусство», 1938-XXXVI, -340 с.
2. Альберти Леон – Батиста. Десять книг о зодчестве в 2 т. – М.:1935
3. А. Доу. Композиция. 1989.
4. В. И. Даль. Толковый словарь живого великорусского языка, т. 2 – М.: «Русский язык», 2000.
5. Словарь иностранных слов. – М.: «Русский язык», 1988, - 624 с.
6. И. Б. Михалковский. Архитектурные формы Античности. – М.: «Академия архитектуры», 1949, -247 с.

7. Я. Т. Чернихов. Искусство начертания. – М.: «Архитектурные фантазии», 1933.
8. А. В. Иконников. Функция, форма, образ в архитектуре. – М.: 1986
9. Н. Н. Ростовцев и др.. Рисунок, живопись, композиция. – М.: «Просвещение», 1989, -199 с.
10. А. П. Мардер. Теоретичні основи естетики архітектури. Конспект лекцій. – Київ, 2002, - 87 с.
11. М. Алпатов. Композиция в живописи. – М.: «Искусство», 1940, -127 с.

Аннотация

В данной статье рассматривается суть и значение термина «композиция» путем исследования общин вопросов композиции и интерпретации профессионалов имеющих отношение к данному термину, а также формирование наиболее подходящего определения данного понятия на сегодняшний день.

Ключевые слова: композиция, целостность, единство.

Summary

The article tries to reveal the sense and nature of the term "composition" by examining the historical attitudes and interpretations of professionals related to the field of this term. Also, determining the most appropriate form of this word nowadays.

Keywords: composition, continuity, accord.